

FEBRER I CARDONA, Antoni (2006): *Obres didàctiques I. Exercici sobre la Mitologia. Compendi de la Filosofia Moral. Les aventures d'Aristònous* [Obra completa d'Antoni Febrer i Cardona, XVI]. A cura de Maria Paredes. Barcelona: Institut Menorquí d'Estudis; Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 318 p. (Biblioteca Marian Aguiló, 43).

Hi ha obres d'autors antics que van rebotades d'un filòleg editor a un altre, d'un estudiós a un altre sense descans ni satisfacció. N'hi ha, per desgràcia més gran, que no n'han trobat mai, d'edi-

10. Pep Valsalobre, «Història d'una superxeria: el cas de Jordi de Sant Jordi»; Joan Mahiques, «Escolis i versos manuscrits a les edicions d'Ausiàs March».

11. *Records de quasi un segle*. Barcelona: Quaderns Crema, 2000.

tor. En canvi, hi ha autors que a les primeres de canvi han tingut la fortuna d'anar a raure a les mans d'un estudiós perseverant, savi i amant de la feina que fa i de l'autor que té entre mans. Antoni Febrer i Cardona és d'aquests darrers. En efecte: des del primer moment, Febrer ha estat tutelat per una filòloga clàssica com Maria Paredes, ànima, i cos, de l'edició de l'obra completa febreriana.

En el llibre *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)* publicat al 1996 [a partir d'ara Paredes 1996] i basat en la tesi doctoral presentada al 1990, Maria Paredes es lamentava que «encara cal llegir-lo directament dels seus manuscrits, car només ha estat publicada una petita part de la seva extensa producció» (p. 96-97). Només una dècada després ja disposem d'un bon aplec de volums concatenats en un projecte de llarg abast anomenat *Obra completa d'Antoni Febrer i Cardona*. És una iniciativa de l'Institut Menorquí d'Estudis, l'Institut d'Estudis Catalans i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, coordinada per Maria Paredes i encetada al 2002. Si no m'erro, quan redacto aquest paper a l'agost del 2007 han sortit (cito per ordre del número en el disseny de l'OC) el *Diccionari menorquí-espanyol-francès i llatí* (2001, OC I [a posteriori]); *Obres gramaticals I* (2004, OC II), *Versions teatrals* (2004, OC IX), *Poesies I. Glosses i cobles* (2005, OC XI) i *La Creació del món, oratori de Joseph Haydn* (2004, OC XVIII); el que ara ressenyem és OC XVI. Maria Paredes ha estat l'editora de quatre dels volums, mentre que l'OC II ha estat a càrrec de Jordi Ginebra i l'OC IX, de Joan Mas i de Maria Isabel Ripoll; en l'edició del volum OC XI hi ha col·laborat Fina Salord. Fins ara les obres lexicogràfiques i gramaticals han estat publicades per l'IEC (cosa que també farà amb les preceptives poètiques) mentre que PAM ha publicat la resta a la col·lecció Marian Aguiló (excepte l'oratori de Haydn, fora de col·lecció). (Sobre l'OC, veg. *Estudis Romànics*, XXVII, p. 299-301.) Anys abans, al 1991, ja havia aparegut un volum amb la reproducció facsímil del manuscrit autògraf febrerian amb la traducció de les *Bucòliques* virgilianes, amb prefaci de Maria Paredes, editat per PAM. I al 2002 s'ha publicat a la Biblioteca Sanchis Guarnier un volum amb la traducció de *De la vellesa* i *De l'amistat* de Ciceró, a càrrec de Maria Paredes i Amadeu Viana. Quan escric això, doncs, ja són set volums d'obres febrerianes editades en sis anys, des del 2001. Un bell esforç i una magnífica tasca duta a terme pels editors esmentats, coordinats i esperonats per Maria Paredes, amb el suport de les institucions citades.

A banda d'això, hi ha edicions d'altres textos febrerians, generalment breus, que han aparegut en revistes, no en volum, entre els quals l'edició de la traducció de *La Creació* de Haydn per Enric Cabra (veg. Paredes 1996, p. 97). Comparativament, no recordo cap altre cas de tanta fortuna en la història de la literatura catalana anterior a la Renaixença. És fruit, sens dubte, de la incansable perseverança de l'editora. *Audentes Fortuna iuvat (sed non omnibus horis)*. I de l'interès de l'obra d'Antoni Febrer, és clar.

Al costat de la labor d'edició empresa per Maria Paredes és molt notable el conjunt d'estudis que s'han fet d'aspectes diversos de l'obra febreriana, especialment els duts a terme per estudiosos menorquins com Joan Antoni Pons, Josefina Salord i Enric Cabra. Als quals hem d'afegir Jordi Ginebra en l'estudi dels aspectes gramaticals i lexicogràfics, i, és clar, els publicats per l'editora mateixa, Maria Paredes. Sense oblidar en cap moment els pioners i venerables treballs de Jordi Carbonell.

La introducció de Paredes al volum que ens ocupa ara no és una introducció protocol·lària de presentació d'uns textos, sinó un excel·lent estudi, ben aprofundit, per bé que breu. Sobretot pel que fa a l'*Exercici sobre la Mitologia* (p. 7-30), el primer dels textos del llibre. Aquest és una mixtura de dos treballs publicats recentment per l'editora sobre aquesta obra febreriana: «Les fonts clàssiques de l'*Exercici sobre la Mitologia* (1804) d'Antoni Febrer i Cardona» i «De la faula al mite: l'*Exercici sobre la Mitologia* (1804) d'Antoni Febrer i Cardona», apareguts en dos volums miscel·lanis d'estudis a l'any 2007. El primer analitza l'ús de les fonts literàries antigues que fa Febrer en aquest *Exercici*. En el segon, Paredes ha estudiat com utilitza les fonts coetànies respecte de la didàctica i la interpretació del mite; l'estudiosa hi ha observat continuïtats en el tractament del mite respecte de la tradició anterior, és clar, però també novetats importants com és ara la introducció d'alguns elements provinents de la crítica il·lustrada del mite mitjançant un comparativisme *avant*

la *lettre*. Ambdós treballs conflueixen, doncs, de manera més resumida en la part de la introducció dedicada a l'*Exercici*.

L'*Exercici sobre la Mitologia* és el més interessant dels textos febrerians aplegats en el volum. Consta que va ser redactat al 1804, essent una de les primeres obres abordades per Febrer. És un manual amb l'objectiu d'acostar la mitologia clàssica als menorquins cultes i als joves. És una obra molt personal, perquè tot i partir fonamentalment d'un diccionari de mitologia francès, el *Dictionnaire abrégé de la fable* de Pierre Chompré (1727, encara que Febrer utilitza una edició de 1763), l'insereix en una estructura completament diversa i, en funció dels seus interessos, amplia, resumeix, substitueix el text de Chompré amb fonts diverses, alhora que en nombroses ocasions hi afegeix comentaris i reflexions. L'opció de Febrer és «igualmente didáctica, però que afavoreix la disposició per afinitats temàtiques i també la concatenació de personatges i llegendes» (p. 21). La selecció de les divinitats, els herois, les aproximacions interpretatives i altres comentaris és personal de Febrer, en funció dels que ell considera més importants per una raó o altra, i dona a l'*Exercici* un cert caràcter assagístic. Ben sovint Febrer hi afegeix textos poètics, en la seva major part llatins, que de vegades tradueix, encara que també d'autors moderns, traduïts al menorquí, i alguns de seus. La devoció i l'entusiasme que serva Febrer pels autors clàssics es revela en cada comentari que fa als versos transcrits.

L'objectiu pedagògic és manifest des del subtítol, on Febrer manifesta l'interès doble del coneixement de la mitologia clàssica: l'accés a la cultura (literària i artística en general) i com a material indispensable per a la creació. En aquest sentit, el coneixement del material mitològic és, amb mots del menorquí, «absolutament necessari» (p. 67) a l'època. És una obra perfectament estructurada, com pertany al seu afany didàctic.

És editada a les p. 65-180. Consta d'un prefaci que conté un apartat sobre l'«Origen i època de la idolatria» i una exposició de les parts que conformen l'obra. El material mitològic es disposa en funció del lloc on habiten els déus: el cel, la terra, el mar i l'inframón, «los inferns» com en diu Febrer. Continua amb un cinquè apartat que tracta dels herois. I es conclou amb un apartat final titulat «Quina utilitat es pot treure de la faula». En els apartats dedicats a divinitats i herois, Febrer tracta de mantenir una microestructura homogènia ideal per a cada subapartat, almenys per a les divinitats i herois principals: «origen i filiació, llegendes més importants, aspectes de religió i culte, símbols i atributs, comparació amb altres divinitats paral·leles d'altres religions i, si s'escau, esment d'interpretacions al·legòriques o simbòliques» (p. 8-9). És un text de gran amenitat i que aconsegueix perfectament el seu objectiu.

La part de la introducció dedicada al *Modo de ben viure o Compendi de la Filosofia Moral* (p. 30-43) és més aviat descriptiva. L'obra és datada al 1803, just l'any abans de l'*Exercici*. A diferència de l'obra anterior, el *Modo de ben viure* és la traducció des d'una versió llatina d'una obra anglesa setcentista titulada *The Economy of Human Life*, que passava per ser un text antic descobert a la Xina. No sabem la procedència de la versió llatina utilitzada per Febrer. Són màximes morals de caràcter universal que Febrer traspasa dels hexàmetres llatins a una prosa menorquina de paràgrafs breus. L'objectiu és assolir la virtut i, a través de la seva pràctica, aconseguir la felicitat, tot plegat en base a la moderació i l'ús de la raó. Segons l'editora, «Febrer, amb la traducció del *Modo de ben viure*, està oferint a tot l'àmbit lingüístic català una de les obres més significatives de la Filosofia Moral de la seva època, una disciplina que el pensament il·lustrat va regenerar, a partir dels contactes amb pobles no europeus i del desenvolupament del dret natural, convertint-la en un compendi de principis universals de conducta» (p. 43).

El text és editat a les p. 181-275, acarant els hexàmetres llatins a les pàgines senars i el menorquí de Febrer, a les parells, encara que potser hauria estat més adequat que el text català fos a les pàgines senars, que són les més directament assequibles al lector, com veig que s'acostuma a fer en les edicions bilingües de poesia. L'objectiu del menorquí amb la versió d'aquest text és doble, com diu al «prefaci» (p. 184-185): l'aprenentatge del llatí, mitjançant un «diccionari continu» consistent a mostrar acarats el llatí i la traducció menorquina, i l'assumpció de regles morals. En tot cas,

l'interès del *Compendi* per al lector actual és més aviat relatiu, a la meua manera de veure, en relació amb els altres dos textos.

Finalment, la introducció dóna compte del tercer dels textos aplegats: *Les aventures d'Aristònous* (p. 43-55). La intenció de Febrer és novament educativa; exactament pretén ser «útil a las personas que se aplican al estudio de las lenguas francesa u castellana para ejercitarse en el modo de traducir», com apunta a l'«Advertencia» en castellà (p. 279, encara que en una carta al comte d'Aiamans del 1824 només parla dels qui volen aprendre francès: p. 45) que encapçala aquesta traducció febreriana duta a terme al 1815, força més tard que les dues obres anteriors. Per aquest motiu, Febrer va disposar al manuscrit original els textos en tres columnes amb les versions castellana i la seva menorquina a banda i banda de la francesa. Exposada la raó principal de la seva tasca, Febrer justifica l'elecció del text per la qualitat literària i la seva brevetat. Febrer no ho diu, però ho afegim nosaltres: hi degué tenir en compte el component moral i educatiu del text, molt patent. L'obra original francesa havia circulat com a apèndix en la major part de les edicions de *Les aventures de Télémaque* de Fénelon. Es tracta d'un text narratiu breu de ressons homèrics llunyans en què fonamentalment dialoguen dos personatges, Aristònous (Aristono, segons Febrer) i Sofrònimo; el primer explica al segon les seves peripècies vitals que són exemple de virtut i un al·legat contra la tirania i la intolerància. Podríem dir que és gairebé l'aplicació literària de la moral teòrica del *Modo de ben viure*, trasplantada a un entorn formalment pagà però que és, en el fons, substancialment cristià.

El text francès transcrit per Febrer al seu manuscrit és de procedència desconeguda; avui no se n'ha trobat cap exemplar a la biblioteca familiar. El text menorquí, sens dubte, és traducció febreriana. Però, i el text castellà? A la biblioteca domèstica hi havia dues versions del relat en castellà, una d'elles en un volum bilingüe en versió també anglesa (p. 48). Tanmateix no s'aclareix si el text castellà que figura al manuscrit és una versió del mateix Febrer o bé l'ha copiada d'una de les versions impreses que tenia a casa. Si hem de jutjar pel títol de l'obra al manuscrit, sembla que la traducció és també de Febrer a partir de l'original francès. Si és seva, déu n'hi do; vull dir que tenia un domini del castellà extraordinari. Ara: hi ha alguns punts que grinyolen. Seria molt prolix detallar els exemples, però es pot dir que, parlant en general, la versió catalana és molt més literal al francès que no pas la castellana, mentre que en ocasions la traducció menorquina i la castellana entenen diversament l'original francès, de vegades erròniament. Bé: crec que valdria la pena aclarir aquest punt.

Els textos de *Les aventures...* són editats a les p. 277-307, reproduint la disposició de l'original febreriana. A parer meu la disposició final és excessivament deutora de l'original i apareix visualment poc reeixida; penso que hauria estat més encertat deixar els textos en columnes, com ja hi són, però sense les línies de separació ni l'enquadrament. Ara: si finalment resulta que la versió castellana no és de Febrer, sinó que és una simple còpia d'una versió castellana impresa, no tindria sentit incloure'n la columna a l'edició. En el seu original és evident que tenia la utilitat de ser un «diccionari contínuo» (com havia dit en el cas del *Compendi*) per als aprenents del francès o del castellà. Però el lector modern no té aquest objectiu quan llegeix Febrer.

Pel fet que és una molt encertada síntesi de l'interès dels tres textos, em sembla ben pertinent transcriure aquí un paràgraf de la introducció de l'editora: «Amb l'*Exercici sobre la Mitologia*, Febrer ens llegà un tractat sobre déus i herois que apunta a noves claus interpretatives, i amb el *Modo de ben viure*, l'única versió catalana d'un dels textos cabdals de la Filosofia Moral il·lustrada. En la seva traducció de *Les Aventures d'Aristònous* el mite i la moral es fusionen en una ficció literària que esdevindria, juntament amb el *Télémaque*, lectura imprescindible per als joves intel·lectuals al llarg dels segles XVIII i XIX» (p. 55).

La introducció es tanca amb els apartats dedicats als criteris d'edició (p. 56-59) i les referències bibliogràfiques (p. 59-63), per bé que algunes de les referències abreujaades a les notes no són recollides després a la bibliografia.

Em vull estendre, finalment, sobre els criteris d'edició i la seva aplicació, perquè crec que els comentaris que faré potser poden tenir alguna utilitat amb vista als volums que manquen de l'OC febreriana, si els responsables ho consideren pertinent. Almenys aquesta és la intenció que em guia.

L'exposició dels criteris d'edició (p. 56-59) pateix, a parer meu, d'una certa redundància. M'expli-co: hi ha criteris que ja apareixen diàfanament exposats al punt inicial i, en canvi, els tornem a tro-bar formulats en forma concreta més endavant. És a dir, si al punt inicial (p. 56 primer paràgraf) s'a-firma «optem per la modernització del text, adaptant la grafia als usos actuals fins on sigui possible, sense alterar les opcions morfològiques i lèxiques de l'autor», hi ha apartats que, volent concretar alguns aspectes d'aquesta regularització, no fan sinó expressar canvis obvis que s'entenen inclosos en l'afirmació que precedeix. Em refereixo als punts 5, 10 (on apareix repetit el cas del *lo* neutre, ja exposat al punt 7) i 11. I encara a gran part dels punts 4, 6, 7, 8 i 9. D'aquests darrers quatre punts potser només caldria aclarir qüestions com la recuperació de la forma no apostrofada de l'article fe-mení *la* davant *i* i *u* àtones; el canvi *ab* per *amb* i l'*ahont* original per *on/a on*, en funció de la mè-trica (*on* sempre en la prosa) (punt 7); l'eliminació de la *-r* final no etimològica dels infinitius de la segona, excepte que vagin seguits de clític (punt ja esmentat amb el mateix exemple al punt 3) (punt 8); la restitució de la *r* de radicals verbals com *prendre* i derivats. La resta d'aspectes comentats en aquests punts és redundant respecte de l'enunciat al paràgraf inicial esmentat.

D'altra banda, hi ha aspectes que podrien ser objecte de comentari, especialment en el cas Fe-brer, tan racional gràficament, com és el fet de regularitzar *-idad* i *-edad* en *-itat* i *-etat* (punt 6). Els punts 2 i 3, dedicats a l'accentuació es poden fondre en un de sol que expliciti que, malgrat que s'aplica l'accentuació segons els usos normatius, es mantenen la tonicitat i l'obertura vocàlica de l'original quan aquestes "contradiuen" la normativa o els usos convencionals actuals en els noms propis (esp. noms de divinitats i herois antics). El punt 3, de fet, potser no caldria explicitar-lo ja que és obvi respecte de l'enunciat "modernitzador" de les grafies ja que se sobreentén que s'ac-cen-tuarà segons la normativa. Finalment, crec que la regularització dels textos en llatí i castellà (i en francès) ha d'assolir la mateixa "profunditat" que en el text català, per bé que crec que no són jus-tificats els canvis *coluna* per *columna* i *esento* per *exento* (i per què no a l'inrevés, *extremeciase* per *estremeciase?*, p. 303), especialment en el cas de Febrer, amb realitzacions fonètiques ben diverses.

Establerts els criteris, hi ha un conjunt de notes al peu que reprenen coses ja fixades allà. Per exemple: a la pàgina 67 n. 1 s'especifica que es manté la forma *a on* en un punt concret per raons mètriques, quan ja s'ha especificat als criteris d'edició aquesta casuística (punt 7, p. 57), mentre que a la p. 68 n. 2 (també a p. 154 n. 86 i p. 155 n. 89) quan es diu de mantenir la forma *per el* (cf. punt 4, p. 57), així com a les p. 184 n. 1 i p. 192 n. 6 s'anota que es manté la *-r* final no etimològica de l'infinitiu de la segona seguit de clític (cf. punt 8, p. 58). Són repeticions de què es pot prescindir perfectament. Hi ha un seguit de notes molt similars entre si en què una forma del text és «acla-rida» amb una forma normativa: *reïnes* per «regnes», posem per cas (p. 76 n. 10); el mateix s'esde-vé a p. 79 n. 17 (*cero* per «cérvol») i en algunes notes més. S'hi afegeix que es manté «la grafia de Febrer». Crec que no cal dir-ho, perquè els criteris d'edició deixen ben clar que no és possible una intervenció de l'editor que canviï la morfologia o el lèxic (de fet, no és una simple qüestió de gra-fia). Segurament, en aquests casos n'hi havia prou amb aclarir la forma del text –davant d'un pos-sible dubte per al lector– amb una forma normativa actual o un sinònim, com a p. 75 n. 8, etc. Hi ha algun cas de repeticions que es podrien simplificar anotant-ho només en la primera compareixença: penso en les diverses notes que fan referència a l'ús febrerià del verb *presidir* amb la preposició *a* (que potser es podria exposar en els criteris d'edició com una marca sintàctica peculiar de l'autor) o en l'aclariment de *parèixer* per «aparèixer, semblar». En canvi a la nota 3 de la pàgina 68 s'ac-la-reix, amb bon criteri, que s'ha mantingut la forma *pèrdre* de l'original (que segons els criteris hau-ria de transcriure's *perdre*) per raons mètriques, i penso que la qüestió s'hauria d'especificar en els criteris. Potser la forma *pués* (per l'actual «puix», «doncs») convindria transcriure-la així, amb ac-cent, per distingir-la de «pues», plural de «pua» (p. 240). Finalment, em sembla detectar la presèn-cia d'algunes formes del pretèrit perfet que han passat com a formes del present: *veu* per *véu* (=va veure) (p. 78, 129, 160, 174, 282).

Hi ha un parell d'opcions que em fa l'efecte que són de mal conjugar amb la decisió modernit-zadora de grafies, puntuació, etc. –amb la qual combrego completament, sigui dit de passada–, com

és la de transcriure amb la forma & (&c a l'original febreriana?) per comptes d'optar per un més actual «etc.» (p. 68-70 i pàssim) o bé el fet de precisar el canvi de full de l'original amb la xifra entre claudàtors enmig del text. Aquesta darrera és una informació que avui no brinda cap mena de servei a ningú i fa una certa nosa al lector. Són, penso, convencions que encara arrosseguem de la tradició acadèmica (on són pertinents, segons com). Tot plegat, però –que no hi hagi dubtes–, són detallets que no entelen ben gens el fet que feliçment l'OC febreriana compta amb uns criteris ben rumiats, clarament definits i perfectament aplicats.

Una qüestió que, en canvi, pot ser ben útil i que no deu oferir cap dificultat als editors, és la possibilitat d'oferir en nota la referència exacta dels fragments literaris llatins que Antoni Febrer transcriu, bé de Virgili (p. 94, 100, 101, 105, 109 pàssim), d'Ovidi (p. 95 pàssim) o d'altres autors, com Horaci (p. 107) o Marcial (p. 107). O bé de les traduccions de fragments d'obres llatines. Per exemple, jo mateix pensava que era creació febreriana el ben reeixit poema català sobre les Muses, «los seus noms i els seus empleos» (p. 97), fins que vaig llegir l'article «Les fonts clàssiques de l'*Exercici sobre la Mitologia...*» publicat a la miscel·lània d'homenatge a Eulàlia Duran (p. 488 n. 18), on vaig saber que es tracta d'una traducció de Boileau-Despreaux.

Immers en l'Il·luminisme, Febrer té en l'educació el nord que guia tota la seva obra. En trobem manifestacions explícites a cada pas de la seva obra. «Lluny de seguir la indiferència en l'ensenyança de la joventut que demostren els meus contemporànies, no he posat el menor reparo en comunicar el fruit dels meus treballs», diu, per exemple, en un fragment del pròleg a les traduccions de Ciceró al 1807 (p. 10 n. 7). En ocasions, s'ha posat èmfasi en la dignificació de la llengua pròpia com a finalitat de l'obra febreriana. Certament la seva obra gramatical i lexicogràfica té la pretensió transparent de situar la llengua pròpia al mateix nivell de les veïnes a través dels instruments de què disposaven les llengües cultes de l'entorn. Però aniríem errats, penso, si enteníem això com un horitzó clar i precís de Febrer amb caràcter belligerant. Com la mateixa Paredes ha matisat en estudis posteriors, la dignificació de la llengua i la voluntat de fer del menorquí –i, per extensió, del català– una llengua de prestigi, «útil i elegant», és certament «indestriable» de la seva voluntat didàctica. És a dir, és indissociable de l'utilitarisme (intel·lectual, moral, religiós) que presideix l'obra completa de Febrer. Es tracta de la llengua d'accés dels joves menorquins –públic concret a qui s'adreça sempre Febrer– per a l'aprenentatge del llatí i d'altres llengües modernes com el francès i el castellà; per a l'accés als textos clàssics; per facilitar la devoció pública i privada; per dotar el català d'instruments de preceptiva poètica; i tot amb una voluntat de formació moral molt manifesta. Tot plegat és una amalgama inextricable. Un «programa educatiu» perfectament compacte.

Això ens porta a una reflexió sobre les característiques del volum aquí ressenyat. La decisió d'aplegar els tres textos en un mateix volum sota aquest títol és una opció. N'hi havia d'altres. Per exemple, la de mantenir la proposta de classificació que va establir la mateixa Maria Paredes (1996, 125-145) per a tota l'OC: obres lingüístiques i lexicogràfiques, traduccions i poesia. I dins de les traduccions, hi ha les subagrupacions «Traduccions del llatí» (clàssics, litúrgics i bíblics, i autors contemporanis) i «traduccions del francès». Segons aquesta opció, els tres textos d'aquest volum haurien d'haver anat separats. És cert que l'*Exercici sobre la Mitologia* no troba un lloc específic en la classificació proposada (Maria Paredes mateix no la va esmentar en la seva classificació al llibre del 1996, p. 125-145). El *Modo de ben viure o Compendi de la Filosofia Moral* i *Les aventures d'Aristònous*, en canvi, s'encabeixen còmodament entre les traduccions, la primera amb les traduccions del llatí d'autors contemporanis, la segona amb les traduccions del francès. Les obres gramaticals i lexicogràfiques, a càrrec de l'IEC, estan perfectament ubicades i identificades. Potser es podrien haver titulat *Traduccions 1, 2, 3...* (i després els subtítols pertinents) els volums IX i XVIII. I, segons el que acabo d'exposar, els textos segon i tercer del volum present. Certament, les justificacions de Paredes per la presència de tres obres tan dissemblants en un sol volum són de bon admetre (p. 5-6), tant pel que fa als continguts filosòficomorals i la finalitat didàctica, com per «l'aportació al coneixement de la ideologia il·lustrada que suposa la lectura d'aquests tres textos». Però bé es podria objectar que un títol com *Obres didàctiques I* per a l'aplec de les tres obres, a banda de no

respondre a la classificació establerta en el seu dia per la coordinadora de l'OC, és poc precís, per tal com tota l'obra de Febrer és, al capdavant, didàctica. De la mateixa manera que, pam més pam menys, l'obra febreriana respon en conjunt a la ideologia il·luminista.

Vull insistir que totes aquestes precisions no són de cap manera una crítica. Ni jo sóc qui per fer-ne cap, en un territori que m'és bon tros llunyà, ni seria just que una feina tan extraordinària, exhaustiva i rigorosa sobre un autor modern com Febrer i Cardona pogués rebre cap mena de blasme. Com he dit més amunt, la intenció que m'ha guiat ha estat la d'aportar elements de comentari i reflexió, si s'escau, per a la continuació de l'OC febreriana. Que quedi clar: felicito de tot cor Maria Paredes i els que han intervingut en el projecte febreriana. Més encara: els envejo.

I abans d'acabar, convé que faci aquí una confessió en veu ben alta: el català de Febrer tant en l'*Exercici* com, sobretot, en l'*Aristònou* és d'una elegància i d'una modernitat que sorprenen qui està acostumat a textos catalans de l'època en d'altres contrades.

Pep VALSALOBRE
Institut de Llengua i Cultura Catalanes
Universitat de Girona